

PRIRUČNIK IZ AKADEMSKOG PISANJA: UPUTSTVA I SUGESTIJE ZA IZRADU SEMINARSKIH/NAUČNIH/STRUČNIH RADOVA

Jelena Filipović
Ana Kuzmanović
Maja Andrijević

Katedra za iberijske studije
Filološki fakultet
Univerziteta u Beogradu

Beograd, 2002.

Seminarski/Naučni/Stručni radovi

Izrada seminarskih/stručnih/naučnih radova podrazumeva aktivnost istraživanja. Kako reč 'istraživanje' kod mnogih na prvi pogled izaziva zazor, zebnju ili čak strah od neuspeha, potrebno je da se prisetimo da je istraživanje zapravo deo naših svakodnevnih aktivnosti, kako u učionici, tako i van nje. Pronalaženje restorana sa dobrom hranom, odabir filma koji planiramo da vidimo ili knjige koju želimo da pročitamo i sl., podrazumevaju primenu određenih tehnika koje nam omogućavaju da napravimo najbolji mogući izbor. I svaki put kada pomislimo na probleme vezane za zaštitu čovekove okoline, na alkoholizam i narkomaniju kod mladih, na problem upisa u gimnaziju ili na fakultet, ili na problem zapošljavanja mladih, zapravo dotičemo potencijalne teme za istraživanje, teme čija se obrada može pretočiti u pisanu reč u obliku istraživačkog, to jest, seminarskog/naučnog/stručnog rada.

U ovom tekstu ponudićemo vam određeni broj tehnika korisnih pri pisanju seminarskog/naučnog/stručnog rada. Pokušaćemo da vam ukažemo na korake koji vam mogu pomoći u pripremi za pisanje rada, iznalaženju i korišćenju različitih izvora pri pisanju rada, prikupljanju podataka, pripremi beležaka, obradi građe, dokumentovanju izvornika, pripremi radne verzije teksta, reviziji, izradi bibliografije, fusnota (to jest, beležaka na dnu strane), itd.

Vi ćete se, svakako, prvo susresti sa potrebom (uslovljenom nastavnim planovima i programima) da u okviru nastave određenih predmeta na univerzitetu pišete seminarske radove. Kasnije, ukoliko nastavite da se bavite akademskim radom, ili kada uplivate u dublje vode odabrane profesije, gotovo je izvesno da ćete, jednom ili više puta, biti u situaciji da pišete naučne, to jest, stručne radove.

Kakva je razlika između ove tri vrste pisanih radova koje pominjemo od samog naslova teksta?

Seminarski rad treba shvatiti kao deo obrazovnog procesa, kao mogućnost da kroz samostalnu istraživačku delatnost naučite nešto više, detaljnije, o temi vezanoj za neki od predmeta čiju nastavu pohađate, kao i mogućnost da svoja nova znanja u okviru časova seminara podelite sa svojim kolegama. Teme kojima ćete se baviti u toku tog procesa su u najvećem broju slučajeva već veoma detaljno obradili drugi autori, u našem slučaju eksperti u o oblasti jezika i lingvistike. Dakle, budite spremni da ćete se u izradi seminarskih radova, barem onih prvih, pre svega

usredsrediti na sistematizovanje i jasno predstavljanje obrađenog materijala. Naime, od vas se očekuje da detaljno pregledate postojeću literaturu na određenu temu (koju birate sa liste tema koje vam nudi nastavnik, ili, na kasnijim godinama studija, birate sami u skladu sa vašim interesovanjima iz određenih oblasti koje se obrađuju nastavnim planom i programom), da napravite kritički izbor izvornika koje ćete koristiti pri pisanju rada, i da na logičan, pregledan i informativan način predstavite činjenice u vezi sa temom kojom se bavite vašoj ciljnoj publici, a sve to uz poštovanje međunarodnih konvencija u vezi sa grafičkim izgledom i predstavljanjem podataka u radu.

Naučni radovi, međutim, predstavljaju rezultat dugogodišnjeg bavljenja određenom naučnom disciplinom, to jest, uskom oblasti određene naučne discipline, i oni treba da nose informacije i činjenice koje do tada široj naučnoj javnosti nisu bile poznate. Dakle, naučni radovi su ne samo informativni, oni po definiciji sadrže i značajne pomake u poimanju određenih naučnih pitanja, nude nova rešenja, nove metode i tehnike za pristup određenim problemima od značaja za određenu naučnu oblast, pretpostavke za definisanje teorijskih modela, ili potvrdu istih na osnovu širokog spektra činjenica koje je utvrdio, proverio i definisao autor naučnog rada.

Stručni, ili radovi vezani za određene profesije, nemaju naučnu vrednost u najužem smislu. Oni se pišu sa ciljem da se stručnoj publici, pre svega kolegama iz iste oblasti, predstavljaju novi trendovi u procesu obavljanja određenih aktivnosti, unapređenja već postojećih tehnika i metoda, kao i nove tehnike i metodi koji određenoj stručnoj grupaciji možda nisu do tada poznati, a koji nude značajno poboljšanje uslova i rezultata rada. Na primer, u jednoj oblasti primenjene lingvistike, koja se kod nas najčešće naziva metodikom nastave stranih jezika, stručni radovi obraćaju se pre svega profesorima i nastavnicima stranih jezika koji u svojoj nastavničkoj praksi nemaju uvek mogućnosti da ostanu u toku sa najnovijim trendovima i dostignućima u nastavi stranih jezika (primena novih metoda i tehnika u nastavi, zasnovanih na određenim teorijskim dostignućima vezanim za nova znanja u oblasti teorije učenja, psiholingvistike, itd.) Naučni i stručni radovi često sadrže apstrakt/rezime na jeziku na kome su pisani, ili na nekom od svetskih jezika, kao i listu ključnih reči koja omogućava da se oni na najprecizniji način katalogiziraju kako u štampanom formatu (u obliku fiša u katalozima priređenim prema ključnim rečima), tako i u elektronskim bazama podataka.

Ono što je izuzetno značajno jeste da u pogledu strukture, tehničke i grafičke obrade, dokumentovanja podataka, izvornika i bibliografije ne postoji značajna razlika između seminarskih radova sa jedne strane, i naučnih i stručnih radova sa druge strane. Znači, sve što ovde naučite o pisanju seminarskih radova možete uspešno primeniti u svojoj budućoj akademskoj ili profesionalnoj karijeri!

Upravo iz gore navedenog razloga, ove tri vrste radova nazvaćemo zajedničkim imenom 'istraživački rad', i u daljem tekstu koristiti ovu sintagmu kao termin koji obuhvata sva tri pojma: seminarski, naučni i stručni rad.

Tehnike koje koristimo pri pripremi istraživačkih radova

Kao i sve druge vrste pisanja, istraživački rad zahteva da se usredsredite na određenu oblast, u okviru nje na jasno definisanu temu, a koju ćete dalje obrazložiti, navodeći razloge za njenu obradu, ciljeve sa kojima pristupate obradi teme, kao i moguće očekivane rezultate do kojih ćete doći prilikom istraživanja koje prethodi samom procesu pisanja finalne verzije rada. Rad takođe treba da sadrži uverljive dokaze za odbranu stava koji zastupate ili predstavljate vašoj čitalačkoj publici, to jest, dokaze koji čitaocu omogućavaju da prihvati činjenice koje u radu navodite, što obezbeđujete navođenjem relevantnih informacija prikupljenih iz stručne literature na datu temu (tj. navođenjem mišljenja, stavova, dokaza, činjenica i zaključaka do kojih su došli referentni autori u datoj oblasti). Sve gore navedene tehnike kojima se služite u uobličavanju znanja koje želite da prenesete svojim čitaocima morate dokumentovati kako u samom radu, tako i u obliku bibliografske liste na kraju rada. Detaljnija uputstva o dokumentovanju izvornika u istraživačkom radu biće navedena u posebnom odeljku ovog teksta.

Može se reći da je metodologija pisanja istraživačkog rada na određeni način slična metodologiji izvođenja naučnog eksperimenta. Svaki eksperiment mora biti dovoljno dobro objašnjen, korak po korak, kako bi bio proverljiv i ponovljiv. Isto je i sa istraživačkim radom: vašoj čitalačkoj publici morate pružiti mogućnost da sledi vaš tok misli i istraživanja, od početne ideje, preko činjenica i informacija koje ste prikupili tokom istraživanja na određenu temu, uz podatke o tome gde ste informacije prikupili i na koji način ste ih u radu upotrebili. U slučaju da čitaoci imaju bilo kakva pitanja vezana za vaše zaključke, ili za navode zaključaka drugih autora koje ste u radu koristili, moraju biti u mogućnosti da se vrate na izvornike i sami 'ponove' eksperiment. Ukoliko žele da nastave sa istraživanjem na istu temu, koristiće vaše izvornike i vaše zaključke kao polaznu tačku za svoj rad. U tom

smislu, korisno je imati na umu i primenjivati sledeće tehnike pri pisanju istraživačkog rada:

- Odredite vašu čitalačku publiku
- Odredite tezu, to jest, razloge za obradu teme i ciljeve koje očekujete da postignete kroz vaše istraživanje
- Odredite formu (dužinu i strukturu rada, organizaciju sadržaja i sadržine)
- Koristite svoje definicije čitalačke publike, teze i forme rada kao smernice prilikom pisanja
- Pronađite NAJBOLJE izvornike, odnosno NAJKOMPETENTNIJE autore koji su se bavili temom koja vas zanima. Drugim rečima, nemojte se mučiti da 'ponovo izmišljate točak', već pokušajte da saznate šta drugi autori znaju (ili ne znaju) na zadatu temu i svoje stavove i mišljenja bazirajte na njihovima.
- Naučite da koristite izvornike i informacije na pravi način. Nemojte dozvoliti da vas količina informacija zaplaši. Pokušajte da razlikujete značajno od manje značajnog i trudite se da odaberete prave navode koji će potkrepiti vaše stavove. Takođe, moguće je da ćete u svetlu novih informacija koje pronađete u vezi sa vašom temom morati da preformulišete tezu ili očekivane rezultate istraživanja.
- Uvek dokumentujte izvornike, kako u samom tekstu, tako i u listi bibliografskih odrednica, to jest, referenci, na kraju rada. (Zloupotreba ideja, činjenica ili citavih rečenica i širih strukturalnih celina bez navođenja izvornika naziva se plagijatorstvo. Plagijatorstvo je kažnjivo!)

Korišćenje čitalačke publike, teze i forme kao smernica pri pisanju

Istraživački rad, kao i najveći broj tipova pisanih radova, ima ciljnu publiku. Tema kojom se bavite, vrsta istraživanja koje sprovodite, format i način dokumentacije izvornika, stil pisanja i izbor vokabulara moraju biti u skladu sa potrebama, interesovanjima, stepenom znanja i razumevanja vaše čitalačke publike. Na primer, kada pišete seminarski rad iz određenog predmeta u okviru univerzitetske nastave, vašu čitalačku publiku sačinjavaju vaš profesor ili asistent, vaše kolege koji pohađaju nastavu iz istog predmeta, i, ponekad, šira akademska publika koju ova tema zanima. Ukoliko radite kao saradnik pri nekoj stručnoj službi koja se bavi

istraživanjem kvaliteta nastave stranih jezika (recimo, pri ministarstvu prosvete), vaši nadređeni vam mogu zatražiti da sastavite izveštaj o uspehu učenika određenog uzrasta u procesu učenja određenog stranog jezika. U tom slučaju vašu ciljnu publiku predstavljaju ti isti nadređeni i pri izradi izveštaja morate poštovati njihove zahteve u vezi sa vrstom informacija koje traže i načinom njihovog predstavljanja. Ukoliko ste menadžer prodaje u lancu prodavnica računara, vlasnik vam može u zadatak staviti da sastavite izveštaj o prodaji, ili o strategiji marketinga protivničkog lanca. Jasno je da i ovde morate imati puno sluha za njegove zahteve i uključiti relevantne brojčane podatke u vaš izveštaj.

Ciljevi ili svrha sa kojom se piše istraživački rad mogu biti različiti: pregled činjenica na određenu temu, objašnjenje određenog fenomena, kritička procena određenog stanja ili grupe činjenica, iznalaženje rešenja određenog problema i sl. Ciljevi pisanja mogu se i kombinovati: rad, na primer, može sadržati pregled literature na određenu temu, a zatim ponuditi rešenje specifičnog gorućeg problema u datoj oblasti. Čak i kada rad predstavlja samo pregled literature, vaša odgovornost kao istraživača nije umanjena. Na vama je da temu učinite zanimljivom i približite je čitaocima, da im objasnite zašto se ona uopšte obrađuje i da ih zainteresujete da rad pročitaju do kraja¹.

I konačno, rad treba da bude formalno uobličen u skladu sa vašim ciljevima i prema potrebama i očekivanjima vaše čitalačke publike. Pre svega, ciljevi istraživanja i pisanja uslovljavaju formu rada. Ukoliko pišete sa ciljem da rešite određeni problem, rad ćete organizovati tako što ćete prvo postaviti problem, odrediti njegov značaj u širem okviru oblasti kojoj pripada, navesti sve relevantne prethodne pokušaje da se problem reši (ukoliko ih je bilo) i ponuditi vaše rešenje uz argumentaciju koja će čitaocima ubediti da je vaš predlog rešenja bolji od prethodnih ili da je primenjiv u praksi. Ukoliko pišete rad sa ciljem da zastupate određeni stav ili tvrdnju, predstavice istraživanje koje obuhvata stavove ili

¹ Postoji i posebna vrsta pregleda literature pod nazivom komentarisana bibliografija (engl. *annotated bibliography*), koja se piše sa ciljem da se autor svojim čitaocima predstavi kao kompetentan sakupljač i selektor ključnih radova na određenu temu (npr. u cilju zadovoljenja zahteva određenog predmeta na univerzitetu), ili, pak, da ponudi pregled ključnih dela iz određene oblasti koji priprema eminentni stručnjak čije mišljenje uvažava šira ekspertska publika. Komentarisana bibliografija se tehnički i sadržajno razlikuje od ostalih radova koji se bave pregledom literature jer se sastoji iz detaljnih kritičkih prikaza tekstova za koje se autor opredelio, a svaki opis započinje novim poglavljem (odeljkom) i kompletnim bibliografskim podatkom o tekstu koji se obrađuje.

tvrdnje svih suprotstavljenih strana i zatim pokušati da čitaoca ubedite u verodostojnost tvrdnji ili stavova koje vi zastupate. U svakom od gore navedenih slučajeva, vodićete računa da navedete sve izvornike iz kojih ideje, podatke i činjenice navodite u tekstu.

Čitalačka publika kojoj se obraćate takođe na određeni način uslovljava formu istraživačkog rada koji pišete. Recimo, ukoliko pišete na temu upotrebe jezika u medijima masovne komunikacije, i obraćate se publici koju sačinjavaju eksperti u oblasti lingvistike, odlučićete se za sveobuhvatniji pregled problematike, uključićete apstrakt ili rezime osnovnih ideja na početku rada, jedan odeljak posvetićete kritičkom pregledu relevantne literature u oblasti sociolingvistike, analize diskursa, ili možda dijalektologije, a svoje zaključke potkrepićete ciframa, statističkim podacima i sl. Rad ćete završiti eventualnim preporukama za dalje korake u istraživanju teme i ponudićete sveobuhvatnu bibliografiju izvornika na datu temu. Ukoliko, međutim, istu temu obrađujete za čitaoca kakvog dnevnog glasila, ograničićete se na osnovne ideje i koncepte i predstavićete ih jezikom koji ne sadrži termine iz profesionalnog registra lingvistike.

Rad kod kuće:

Na tekst od ne više od 2-3 strane, tematike po vašem izboru, primenite gore navedene kriterijume i u pisanoj formi odredite ciljeve rada, tezu rada, formalnu strukturu teksta i čitalačku publiku.

Potraga za informacijama

Prikupljanje informacija je ključni deo procesa istraživanja. Tim procesom ne bave se samo pisci istraživačkih radova. Dobri advokati, novinari, lekari, psiholozi, treneri, pisci, univerzitetski profesori, svi oni veliki deo svoje radne energije ulažu u pretraživanje postojeće literature iz oblasti kojom se bave, ili pretraživanjem drugih vrsta izvora (izvornici se ne nalaze uvek u formi objavljenih tekstova, već se istraživanje obavlja kroz usmene intervju sa relevantnim pojedincima, ankete, korespondenciju sa ekspertima iz datih oblasti, prikupljanje podataka kojima raspolažu različite stručne službe i agencije i sl.).

Takođe je korisno prepoznati i terminološku razliku između primarnih i sekundarnih izvornika, to jest, *primarne i sekundarne literature*, kako se to najčešće navodi u našoj literaturi. Izvornici kao što su naučni radovi, transkripti govora ili predavanja, upitnici, intervjui, privatna dokumentacija, to jest, sve ono

što se može smatrati 'informacijom iz prve ruke', naziva se primarna literatura. Primarnom literaturom se najčešće smatraju dela koja služe kao polazna tačka za teorijsku raspravu i istraživanje. Sekundarnu literaturu čine izveštaji, analize, studije, priručnici i sl. koji se baziraju na primarnim izvorima, to jest, koji se bave sadržinom i informacijama koji se njima nalaze. Sekundarna literatura može sadržati identičnu informaciju kao i primarna literatura, ali je ona u tom slučaju 'prepričana' na osnovu originalnog teksta. Na primer, naučni članak u kome se predstavljaju rezultati eksperimenta o stepenu zagađenja vode na određenoj teritoriji je primarni izvor. Članak u gradskim dnevnim novinama koji izveštava o rezultatima istog eksperimenta, a na osnovu originalnog teksta, predstavlja primer sekundarne literature.

Pri pisanju seminarskih radova, kao što smo rekli, od vas se očekuje da se prvo upoznate sa onim što je na temu kojom se bavite napisano, zaključeno, pretočeno u teorijske postulate, pre no što krenete u bilo kakvo samostalnu nadgradnju. U svakom slučaju, biblioteke su uvek pravo mesto za početak istraživanja i prikupljanja informacija. Pri tome morate imati u vidu da se ne smete ograničiti na biblioteku vašeg seminara na fakultetu. Pored univerzitetske biblioteke "Svetozar Marković" i Narodne biblioteke u Beogradu često će vam od koristi biti i biblioteke drugih fakulteta na univerzitetu, ili drugih katedara u okviru vašeg matičnog fakulteta. Svaka biblioteka poseduje katalog knjiga, časopisa, i svih ostalih štampanih materijala koje nudi svojim članovima. U našoj zemlji većina biblioteka, na žalost, još uvek ne raspolaže informatičkom podrškom u obliku elektronskih kataloga i baza podataka na računaru, dok su u svetu elektronski katalogi praktično postali norma. Bez obzira na to da li pretražujete katalog u obliku fiša ili u elektronskoj formi, najčešće ćete pretraživanje vršiti preko *prezimeni autora, naziva dela ili ključnih reči*. Nemojte zanemariti priručnike, kao što su enciklopedije, enciklopedijski ili terminološki rečnici, bibliografski indeksi, komentarisane bibliografije i sl. Ova vrsta priručnika vrlo je korisna za definisanje osnovnih pojmova, ali morate voditi računa da se ne zadržite samo na njima. Većina tema kojima ćete se baviti pri izradi istraživačkih radova zahtevaće pregled stručne literature, to jest, tekstova pisanih od strane eksperata za čitalačku publiku koju takođe čine eksperti (ili budući eksperti) u datoj oblasti. Nemojte koristiti opšte enciklopedijske definicije za objašnjenje usko stručnih pojmova - u najvećem broju slučajeva nisu dovoljno precizne. Takođe, obratite pažnju na starost izvornika koje koristite. Nauka se razvija gotovo nepojmljivom brzinom, tako da članak ili priručnik iz 60-ih godina 20. veka može biti beznadežno prevaziđen u poimanju određenih fenomena! S obzirom na to da bibliotečki fond najvećeg broja biblioteka

u našoj zemlji nije ažuriran tokom poslednje decenije prošlog veka, budite spremni da se suočite sa frustracijom prouzrokovanom nemogućnošću da pronađete najnovije tekstove objavljene na datu temu. Nemojte odustajati! Obratite se vašim profesorima ili asistentima, moguće je da oni neke od novijih tekstova imaju u svojim ličnim bibliotekama, a većina njih spremna je da vam ih posudi na korišćenje (naravno, pod uslovom da se prema njima odnosite odgovorno i da ste spremni da materijale koje vi posudite podelite sa svojim kolegama). Ne zaboravite da koristite liste bibliografskih podataka na kraju radova ili priručnika koje pronađete za nastavak vašeg istraživanja.

Takođe nemojte zaboraviti da su sa razvojem novih tehnologije, sa uvođenjem Interneta u učionice, vaše mogućnosti značajno unapređene u odnosu na vaše kolege koji su počinjali univerzitetske studije pre, recimo, deset godina. Nemojte nikada zanemarivati mogućnosti koje vam nude nove tehnologije! Nemojte se plašiti računara, što pre naučite da ga stavite u službu zadovoljenja vaših intelektualnih i akademskih potreba. Nemojte se brinuti ukoliko nemate sopstveni računar ili pristup Internetu iz vaše radne sobe. Na univerzitetu postoji veći broj mesta koji vam besplatno nudi usluge korišćenja Interneta. Obratite se svojim profesorima i asistentima za informacije o mogućnostima za pretraživanje Interneta, kao i za uputstva za korišćenje računara. Nemojte se stideti da tražite pomoć, svi smo jednom bili početnici. Kada koristite računar na javnom mestu, najvažnije je da ga koristite kompetentno kako ne biste prouzrokovali kvar i onesposobili mašinu, a time ugrozili i vaše kolege kojima je pristup računarima neophodan. Takođe, budite uporni u kombinovanju ključnih reči na svetskim pretraživačima (npr. www.altavista.com, www.yahoo.com, www.google.com). Razgovarajte sa svojim profesorima i asistentima kako bi vam pružili pomoć pri odabiru ključnih reči na početku istraživanja. Jedan od preduslova za veći deo aktivnosti na Internetu je znanje (pasivno je dovoljno) engleskog i makar još jednog svetskog jezika. Za studente Katedre za iberijske studije, sa Grupe za španski jezik i hispanske književnosti, vaše starije kolege sastavile su specijalnu Web prezentaciju koja sadrži linkove koji vam mogu biti od velike koristi pri prikupljanju informacija na teme iz jezika, književnosti i kulture u najširem smislu zemalja španskog govornog područja. Adresa naše Web prezentacije je:

<http://beomundhis.grf.bg.ac.yu>

Biblioteka španskog seminara opremljena je kompjuterom sa priključkom na Internet. Obratite se vašim asistentima za sva uputstva i informacije u vezi sa korišćenjem računara.

Vrlo brzo ćete shvatiti da je Internet nesistematičan 'konglomerat' najrazličitijih vrsta informacija, predstavljenih na nasumičan način (znači, podaci namenjeni ekspertskoj publici, koju čine, na primer univerzitetski radnici i studenti, nude se paralelno sa materijalima namenjenim najširoj publici). Na vama je da naučite da pravite razliku između jednih i drugih i da tražite i koristite samo one koji obezbeđuju odgovarajući kvalitet informacija. Takođe ćete brzo shvatiti da već postoji veliki broj naučnih i stručnih časopisa koji imaju tzv. elektronska izdanja, to jest, čiji se članci mogu dobiti sa Interneta. Pristup nekima od njih je komercijalan (što znači da je neophodno pretplatiti se na iste kako biste imali pristup svim materijalima koji se nude u elektronskoj formi), dok su drugi dostupni bez novčane nadoknade. Zatim, značajan broj autora u elektronskoj formi nudi 'zbornike' radova na određene teme svima onima koji žele da ih pročitaju. I konačno, najveći broj svetskih dnevnih novina i periodistike ima svoja elektronska izdanja. Svi gore navedeni izvornici stoje vam na raspolaganju 24 časa dnevno! Naravno, ne smemo zaboraviti da se izvori informacija sa Interneta moraju dokumentovati baš kao i izvori u štampanom formatu. Način za navođenje elektronskih izvornika, kako u tekstu, tako i u listi referenci biće predstavljen u posebnom odeljku, zajedno sa podacima o predstavljanju ostalih vrsta izvornika (primetićete da je termin 'lista referenci' možda adekvatniji u ovom dobu upotrebe novih tehnologija, jer termin 'bibliografija' uključuje samo štampane materijale).

Procena izvornika

Materijale koje prikupite u procesu istraživanja koji prethodi pisanju rada morate kritički proceniti. Nemojte pretpostaviti da je sve što je napisano i odštampano apsolutna istina i verodostojan podatak. Takođe je moguće da u prvoj fazi istraživanja naiđete na seriju tekstova koji uprkos 'primamljivim' naslovima svojom sadržinom ne odgovaraju okvirima vašeg istraživanja, jer su previše specijalizovani ili previše opšteg karaktera, namenjeni širokoj, laičkoj, publici.

Dakle, još jednom ćemo rezimirati osnovne principe koje treba slediti pri odabiru materijala koji će vam poslužiti kao izvori informacija koji vam omogućavaju da naučite više o temi kojom se bavite:

- izvornici moraju biti **relevantni**: materijali koje odaberete moraju biti direktno vezani za vašu temu, ciljeve istraživanja, kao i čitalačku publiku za koju pišete.
- izvornici moraju biti **ažurirani**: kao što smo već rekli, vrlo je verovatno da je, na primer, tekst iz oblasti kompjuterske tehnologije napisan početkom 90-ih godina 20. veka danas zastareo, te se podaci vezani za softverske ili hardverske komponente navedeni u istom ne mogu koristiti kao baza za obradu teme iz te oblasti deset ili petnaest godina kasnije. Naravno, to ne znači da treba *a priori* odbaciti materijale iz prethodnih decenija ili vekova. U mnogim naučnim oblastima potrebno je prvo izučiti prethodna dostignuća kako bi se razumeli tekući problemi, nedoumice, tokovi misli i istraživanja. Na vama je da procenite koji podatak možete smatrati ažurnim i relevantnim za vaše istraživanje. Ne ustručavajte se da se u vezi sa time posavetujete sa vašim profesorima ili asistentima.
- izvornici moraju biti **pouzdati**: dok istražujete i čitate, pokušavajte da identifikujete moguće predrasude ili subjektivne stavove autora teksta. Nemojte očekivati da će, na primer, izveštaj kompanije koja proizvodi genetski modifikovanu sojinu sačmu biti dovoljno objektivna da navede sve moguće zdravstvene probleme koje upotreba iste može izazvati u lancu ishrane. Čak ni kulturne strane uglednih časopisa nisu uvek najpouzdaniji izvor informacija o kvalitetu i umetničkom značaju tek objavljenog književnog dela, najnovije pozorišne predstave ili nedavno završene izložbe slika. Kako biste bili sigurni da ćete u predstavljanju teme i pisanju rada izbeći subjektivna mišljenja i stavove određenih autora, potrebno je da se ne zadržite na prvom tekstu koji nađete, već da pročitate više izvornika na istu temu i budete sigurni da se vaše mišljenje bazira na objektivnim činjenicama koje se mogu proveriti i potvrditi.
- izvornici moraju biti **dostupni**. Ovaj uslov je posebno važan pri odabiru teme, i zato, kada se nađete u situaciji da sami određujete oblast kojom ćete se tokom izrade rada baviti, vodite računa o tome da li vam je literatura koja vam je neophodna za pisanje rada na raspolaganju.

Rad kod kuće:

Odaberite određeni broj izvornika u vezi sa temom koju obrađujete na časovima seminara ili nekog od predmeta i procenite njihovu podobnost na osnovu kriterijuma relevantnosti, ažuriranosti, pouzdanosti i dostupnosti.

Organizacija materijala

Jedan od najozbiljnijih problema sa kojima se pri izradi istraživačkih radova (i mnogo većeg obima, kao što su magistarska teza ili doktorska disertacija) suočava veliki broj autora jeste uobličavanje prikupljenih podataka u koherentnu, logički i sadržajno informativnu formu.

U organizaciji materijala prikupljenih tokom istraživanja može vam pomoći ponovni osvrt na jasnu definiciju teme rada i ciljeve pisanja. Pokušajte da odgovorite na sledeća pitanja:

1. Kako definišete oblast istraživanja u koju ste zašli?
2. Kako definišete temu vašeg rada u užem smislu, ili istraživački problem koji ste sebi postavili: kojim aspektima teme ili problema želite da se bavite? Na koje konkretno pitanje želite da odgovorite kroz rad koji pišete?
3. Koji su ciljevi sa kojima pišete rad? Da li želite da sastavite informativni pregled podataka na određenu temu, ili da identifikujete određeni problem i ponudite konkretno rešenje, ili, pak, da iznesete mišljenje o određenom fenomenu, uz pokušaj da čitaocu navedete da vaš stav prihvate kao jedini ispravan, ili jedan od mogućih načina sagledavanja određene problematike?
4. Koja je vaša osnovna teza? Koje je to mišljenje, tvrdnja ili predlog koji iznosite svojim čitaocima?
5. Definišite svoju čitalačku publiku. Razmislite o tome ko su potencijalni čitaoci kojima se obraćate, i o načinu da ih zainteresujete za temu kojom se bavite. Pokušajte da na najbolji način uskladite materijale koje ste prikupili sa interesovanjima vaših budućih čitalaca.
6. Često je korisno na gore navedena pitanja odgovoriti glasno, u prisustvu prijatelja ili kolega sa grupe. Pokušajte da pred njima identifikujete na koji način i kojim redosledom ćete informacije koje želite da prenesete predstaviti u tekstu. Ukoliko je njima jasno čime želite da se bavite i o čemu pišete, bićete sigurni da ste na pravom putu, tj. da će i vaši čitaoci shvatiti poruku koju želite da im prenesete.

Rad kod kuće:

Odgovorite na gore postavljena pitanja u vezi sa radom koji pripremate u okviru časa seminara ili nekog od predmeta.

Delovi istraživačkog rada

Praktično je o radu misliti kao o jedinstvu tri integralna dela: **uvodnog dela, centralnog dela i zaključka**². Pogledajmo šta u najširim crtama treba da sadrži svaki od ova tri dela.

Uvodni deo bi trebalo da sadrži sledeće elemente: određivanje teze, to jest, osnovne ideje rada, koja takođe sadrži razloge za obradu teme, plan prezentacije materijala u tekstu, kao i osnovne zaključke, to jest, rezultate istraživanja koji se u radu predstavljaju. U uvodni deo rada takođe spadaju i podaci o prethodnim relevantnim materijalima vezanim za temu, kao i definicije pojmova (to jest, uvođenje relevantne stručne terminologije koja će biti korišćena u nastavku rada). U određenim situacijama, kada je pisanju rada prethodilo istraživanje koje se bazira na specifičnim principima određene naučne metode, potrebno je najaviti i metodološke postupke primenjene tokom pripreme rada. Uvodni deo se često deli na više manjih celina, npr.:

1. Uvod: određivanje teze (osnovne ideje) rada i razlozi za obradu teme uz nagoveštaj zaključaka do kojih se tokom istraživanja došlo.
2. Prethodna relevantna literatura: kratak, informativan i funkcionalan pregled prethodnih znanja obrađenih u stručnoj literaturi na datu temu.

² Naravno, ne treba zaboraviti apstrakt i spisak ključnih reči koji se obavezno navode u ozbiljnijim istraživačkim radovima.

3 Relevantne definicije: detaljan terminološki glosar koji čitaocu omogućava da bez poteškoća prati sadržinu rada.

Morate imati u vidu da je pregled relevantne literature i terminoloških odrednica direktno vezan za odabir čitalačke publike kojoj se obraćate (u slučaju pisanja seminarskih radova vezanih za nastavne planove i programe određenih univerzitetskih predmeta najbolje je da uputstva o definisanju publike zatražite od svojih profesora i asistenata; seminarski rad je, između ostalog, i jedan od elemenata obrazovnog procesa kojim vi treba da pokažete svoje znanje iz date oblasti, te vam vaši nastavnici mogu ocenu usloviti detaljnijim pregledom literature i terminološkim glosarom koji uključuje definicije kako uže stručnih tako i osnovnih pojmova, dok pri pisanju naučnih i stručnih radova morate da vodite računa o tome da ne precenite, ali ni potcenite prethodna znanja vaših čitalaca).

Određivanje teze, to jest, osnovne ideje rada obično se sastoji od jedne do dve rečenice u uvodnom delu rada (može dostići i dužinu celog pasusa; u svakom slučaju, treba voditi računa da teza mora biti koncizna, ali u isto vreme informativna). Teza sadrži informaciju o temi, kao i o tome kako će se tema razviti u daljem tekstu. Teza se ne sastoji od proste najave teme rada, ona sadrži i određene podatke o temi kojom se bavite. Kroz tezu vi kao autori čitaocima obaveštavate o obimu i ciljevima istraživanja, kao i o smernicama koje ste tokom pisanja rada sledili. Takođe, nakon teze obavezno sledi i kratka verzija zaključaka do kojih ste tokom istraživanja i pisanja rada došli. Teza treba da bude izražena uz upotrebu **ključnih reči** (najčešće su to imenice i glagoli, ili druge vrste reči u funkciji imenica i glagola) koje su dovoljno precizne da izraze nivo naučne/stručne/istraživačke kompetencije autora, siže argumenta ili analize predstavljene u radu, kao i način predstavljanja relevantnih podataka u tekstu.

Znači, tezu ne treba formulisati kao:

"U ovom radu bavićemo se poređenjem glasovnih sistema srpskog i španskog jezika.",

već:

"S obzirom na činjenicu da razlike između glasovnih sistema španskog i srpskog jezika mogu prouzrokovati probleme španskim izvornim govornicima koji uče srpski kao strani jezik, a koji mogu rezultirati čak i

nerazumevanjem jezičke poruke, u ovom radu pozabavićemo se razlikama (i sličnostima) koji među njima postoje, sa ciljem da identifikujemo problematične glasove i grupe glasova i ukažemo na mogućnosti prevazilaženja ovog problema".

Centralni deo rada takođe može sadržati više od jednog odeljka. Možete početi sa detaljnim predstavljanjem metodoloških postupaka koje ste koristili tokom istraživanja. Na primer, ukoliko ste se bavili istraživanjem stavova prema učenju stranih jezika od najranijeg detinjstva, morate definisati kriterijume na osnovu kojih ste odabirali svoje ispitanike, navesti pitanja koja ste im postavljali (kao i razloge za odabir upravo tih a ne nekih drugih ispitanika ili pitanja), kao i način obrade podataka do kojih ste došli (u oblasti društvenih nauka najčešće se radi o manje ili više složenim procesima statističke analize). Ukoliko ste istraživanje obavili sa ciljem da čitaocima predstavite rezime već postojećih najznačajnijih znanja u vezi sa određenom temom, to jest, ukoliko ste se bavili pregledom literature a ne onim što se najčešće naziva 'istraživanje na terenu', nije potrebno da objašnjavate metodološke postupke koje ste koristili, jer se pretpostavlja da su oni opšte poznati. Dakle, nije potrebno da u radu eksplicitno navodite: "Istraživanje je obavljeno iščitavanjem svih značajnih radova napisanih na temu XYZ...".

Prilikom izrade centralnog dela rada preporučljivo je ići od opšteg ka pojedinačnom i natrag, to jest, kretati se gore-dole po skali stepena generalizacije pojmova i informacija. Drugim rečima, krenite od opštih informacija vezanih za vašu temu, zatim obradite specifične segmente teme koje smatrate najznačajnijima, to jest, najrelevantnijima za vašu argumentaciju, ili za vaše čitaoce, da biste na kraju centralnog dela ponovo generalizovali znanja i podatke koje ste prethodno naveli. Na primer, recimo da se bavite temom značaja učenja stranih jezika u detinjstvu. U uvodnom delu rada već ste naveli razloge sa kojima ulazite u istraživanje (npr. da navedete relevantne stručne službe i prosvetne vlasti da unaprede nivo nastave stranih jezika u predškolskim ustanovama i osnovnim školama, kao i da ponude veći broj jezika među kojima bi mališani i njihovi roditelji birali strani jezik koji najbolje zadovoljava njihove potrebe, interesovanja i afinitete). U uvodnom delu ste takođe dali pregled značajne literature vezane za temu, a zatim ste centralni deo rada započeli pregledom metodoloških postupaka koje ste prilikom istraživanja koristili (ukoliko se radi o istraživanju na terenu). Centralni deo rada možete nastaviti opštim poređenjem stanja u ovoj oblasti u našoj zemlji i u inostranstvu, da biste potom detaljno opisali po vama najznačajnije probleme vezane za ovu problematiku u nas, i, konačno, završili pregledom predloga aktivnosti kojima bi se

zatečeno stanje moglo popraviti. Pri tome, naravno, svaki podatak preuzet iz izvornika najrazličitijih vrsta (znači sve ono što nisu vaše misli, ideje i zaključci) morate dokumentovati bibliografskim podacima u samom tekstu rada kako biste izbegli plagijatorstvo.

Već smo rekli da **plagijatorstvo** je svako preuzimanje tuđih informacija, ideja ili kompletnih rečeničnih i širih jezičkih struktura bez navođenja izvornika, to jest, predstavljanje istih kao vaših sopstvenih. Plagijatorstvo predstavlja ozbiljan prestup koji se kažnjava, bez obzira na to da li je počinjeno namerno ili slučajno. Zbog toga morate biti svesni da svaki put kada iskoristite nečije misli to i obeležite znacima navoda (ukoliko se radi o direktnom citatu) i/ili podatkom o autoru i delu iz koga je materijal preuzet. Na primer:

"I aorist i imperfekat su oblici za označavanje prošlih radnji, stanja ili zbivanja koji su u povlačenju pred perfektom." (Stanojčić i Popović, 1997: 385)

ili:

Uprkos činjenici da su aorist i imperfekat i dalje aktivna glagolska vremena u srpskom jeziku, perfekt je najčešće korišćen glagolski oblik za *"označavanje prošlih radnji, stanja ili zbivanja"*. (Stanojčić i Popović, 1997: 385)

odnosno:

Prošle radnje u srpskom jeziku se najčešće izražavaju perfektom, iako su i aorist i imperfekat i dalje aktivna prošla glagolska vremena. (Stanojčić i Popović, 1997: 385)

Kao što se vidi u prethodnom primeru, svako doslovno navođenje teksta izvornika mora biti praćeno znacima navoda, čak i kada se ne radi o kompletnoj rečenici. Isto tako, kada se u tekstu navodi tuđa misao, ideja, definicija, i sl., bez direktnog preuzimanja kompletne jezičke strukture (parafrazom) takođe je potrebno navesti izvor iz koga je materijal preuzet.

Zaključak treba da sadrži osnovne informacije o sadržini rada, rezultatima istraživanja, kao i preporuke o budućim aktivnostima vezanim za obrađenu temu.

Nemojte se brinuti ako vam se čini da zaključak predstavlja ponavljanje već napisanog u uvodu i centralnom delu rada. Vi svojim stilom i tehnikama pisanja i prezentacije materijala treba da nastojite da što je moguće više olakšate posao vašem čitaocu, te mu tako rezimiranjem već rečenog još jednom skrećete pažnju na najznačajnije momente vašeg istraživanja.

Rad takođe treba da sadrži i listu referenci (to jest, bibliografskih podataka), a u određenim situacijama sadrži i dodatke, beleške na dnu strane ili na kraju teksta, stranu sa sadržajem i sl.

Tehnički aspekti organizacije teksta u istraživačkim radovima (način navođenja bibliografskih podataka u tekstu, izrada beležaka, način pripreme bibliografije, to jest, liste referenci, izrada naslovne strane, strane sa sadržajem, i sl.) preciziraju se konvencijama koje variraju od jedne naučne oblasti do druge (npr. pravila koja pri pisanju primenjuju autori iz oblasti teorije i istorije književnosti često se razlikuju se od onih korišćenih u oblasti nauke o jeziku, to jest, lingvistike). U nastavku teksta navešćemo međunarodno priznate principe vizuelne i tehničke organizacije rada, kao i principe navođenja bibliografskih podataka najčešće korišćene u savremenoj literaturi iz oblasti društvenih nauka³. Za detaljnija uputstva možete posetiti Internet prezentacije većih međunarodnih asocijacija, *Instituto Cervantes* ili *Real Academia Española* u Španiji, ili MLA (*Modern Language Association*) u SAD:

<http://www.cvc.es>

<http://www.rae.es>

<http://www.mla.org>

Takođe je važno da vaš rad zadovoljava ortografske, gramatičke i stilske kriterijume jezika na kome pišete. U tom smislu, neophodno je u slučaju nedoumice konsultovati referentne priručnike, kao što su na primer:

za srpski jezik:

³Ukoliko pišete seminarski rad za određeni predmet i predmetnog nastavnika dobićete detaljna uputstva za priređivanje rada tokom susreta sa nastavnikom. U slučaju izrade naučnog ili stručnog rada sa ciljem njegovog objavljivanja u profesionalnim ili naučnim časopisima konsultujte uputstva za autore koji se nalaze u svim tipovima naučne i stručne periodistike.

Pešikan M., J. Jerković i M. Pižurica. 1995. *Pravopis srpskoga jezika*. Beograd: Matica Srpska i Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

za španski jezik:

RAE, (1999). *Ortografía de la lengua española*. RAE: Espasa

<http://www.rae.es/NIVEL1/CONSULTAS/ORTOGRAFICAS.HTM>

<http://www.analitica.com/bitbiblioteca/rae/ortografia.asp>

<http://roble.pntic.mec.es/~msanto1/ortografia>

<http://www.lenguaje.com/nuevaortog/Default.htm>

<http://www.indiana.edu/~call/lengua.html>

Manual de redacción científica de José A. Mari Mutt

<http://caribjsci.org/epub1/temario.htm>

za engleski jezik:

Turabian, Kate L. 1987. *A manual for writers of term papers, theses and dissertations*. Chicago: University of Chicago Press.

The Columbia Guide to Online Style by Janice R. Walker and Todd Taylor

http://www.columbia.edu/cu/cup/cgos/idx_basic.html

Elements of style by William Strunk, J.R.

<http://www.siegert.informatik.tu-muenchen.de/~weiser/mirrors/strunk/strunk100.html>

<http://134.117.206.17/www/tools/writing/style/all.html>

<http://www.diku.dk/students/myth/EOS/>

<http://www.bartleby.com/141/>

http://www.esl.about.com/homework/esl/library/strunk/blstrunk_contents.htm

A Guide for Writing Research Papers Modern Language Association (MLA) Documentation.

<http://webster.commnet.edu/Library/mla.htm>

Rad u grupama na času:

U grupama od 3-5 članova pokušajte da svojim kolegama predstavite u usmenoj ili pisanoj formi strukturu vašeg rada i sadržaj svakog od delova u nekoliko rečenica.

Izrada radne verzije istraživačkog rada i saradnja sa kolegama

Izrada radne verzije rada takođe je značajan korak u unapređenju kvaliteta finalne verzije teksta. I dok pišete, stalno imajte na umu da je vaš zadatak da *PRENESETE* ideje i informacije, mišljenja i stavove, opažanja i iskustva, kako drugih autora, tako i sopstvena, vašoj čitalačkoj publici. Takođe, važno je da ne zaboravite da je vaš rad rezultat VAŠEG istraživanja i da sve što napišete treba da nosi vaš autorski pečat kojim podatke koje iznosite uobličavate za svoje čitaoce.

Određeni broj autora smatra da je pisanje radne verzije rada dobro započeti tzv. 'slobodnim pisanjem'. Na primer, možda vam se učini da je dobro započeti proces pisanja navođenjem i preciziranjem osnovne ideje (teze) rada. Ili vam se, pak, učini da je dobro krenuti sa navođenjem mišljenja i stavova eksperata iz oblasti kojom se bavite (u akademskim krugovima ova aktivnost i njen direktan rezultat najčešće se nazivaju 'pregled literature'). Ili ste možda naišli na savršen citat kojim ćete potvrditi stav za koji se zalažete u zaključku. U svakom slučaju, dobro je vratiti se na svoje beleške i na same izvornike i *UVEK* se truditi da podatke do kojih ste došli predstavite na način koji najbolje potkrepljuje osnovnu ideju vašeg rada. Nemojte odustajati od aktivnosti pisanja pri prvom neuspehu da 'sastavite' 'savršenu rečenicu koja izražava 'savršenu' misao. Pokušajte da nastavite sa pisanjem, sa uobličavanjem ideja koje vam padaju na pamet, a u vezi su sa vašom temom. I nemojte se brinuti ukoliko vam se učini da vas pisanje odvodi putem organizacije sadržine koji se razlikuje od onoga koji ste prvobitno imali na umu. Razmotrite nove mogućnosti, dozvolite da je moguće da ste pronašli novi (i možda) bolji ugao iz koga ćete jasnije sagledati temu kojom se bavite.

Prilikom izrade radne verzije sledićete sva uputstva za dokumentovanje izvornika u tekstu, priredićete bibliografiju, to jest, listu referenci, i u radnu verziju uključićete sve slike, tabele ili druge grafičke segmente koje smatrate neophodnim za efektno predstavljanje podataka.

Saradnja sa kolegama ili nastavnikom i asistentima pri izradi seminarskih radova pre svega se sastoji u izradi kritičkog komentara na radnu verziju teksta. Ova aktivnost takođe značajno doprinosi unapređenju kvaliteta istraživačkog rada. Ukoliko vam profesor ili asistent ponudi da pročita radnu verziju vašeg rada, nemojte propustiti priliku da dobijete mišljenje osobe koja će ocenjivati finalnu verziju rada! Takođe je moguće da ćete u okviru predmeta za koji pišete rad biti pozvani da ovu aktivnost obavite u parovima, ili u grupama od troje, četvoro ili

petoro kolega. U tom slučaju svako od studenata na datom predmetu imaće u rukama radnu verziju teksta seminarskog rada nekog od svojih kolega i biće u obavezi da na određeni način odgovori na sadržinu i organizaciju teksta. (Imajte u vidu da je ovo uobičajena aktivnost u akademskom svetu: i profesori univerziteta i istraživači sa prestižnih instituta u najvećem broju slučajeva svoje tekstove pre objavljivanja u naučnom ili stručnom časopisu ili u udžbeniku, priručniku, i sl., daju na 'kritičko' čitanje svojim kolegama kako bi bili sigurni da je njihov tekst apsolutno 'prečišćen' i oslobođen suvišnih detalja sa jedne strane, i sasvim jasan i informativan sa druge strane).

Potrebno je da sledite sledeća uputstva kada pristupite izradi komentara na radnu verziju seminarskih radova svojih kolega:

1. Pokušajte da identifikujete sve ključne elemente rada koji čitate (sve ono o čemu smo govorili u prethodnim delovima ovog teksta: koja je teza rada? sa kojim ciljevima i za koju čitalačku publiku se rad piše? da li autor sledi formu koju predstavlja u uvodnom delu teksta i da li je konsistentan u svom izlaganju stavova, mišljenja i zaključaka? da li je autorova argumentacija ubedljiva?)
2. Pročitajte *CEO* tekst pre no što počnete sa beleženjem komentara.
3. Vaš kritički komentar radne verzije istraživačkog rada vaših kolega treba da sadrži sledeće elemente:
 - Pohvalite pozitivne strane radne verzije
 - Diskutujte o širim celinama pre no što pređete na detalje
 - Od vas se očekuje da na ovu aktivnost utrošite određeno vreme (koje pre svega zavisi od dužine radne verzije, a kada su u pitanju seminarski radovi, većina profesora postaviće ograničenja u dužini teksta kao jedno od pravila pri pisanju rada), ali to vreme se u svakom slučaju ne meri danima. Stoga, usredsredite se na važne elemente rada koje treba izmeniti, dopuniti, preformulisati. Ukoliko primetite štamparske i stilske greške možete popraviti one koje vam ne oduzimaju mnogo vremena, ali u svakom slučaju skrenite pažnju kolegi opštim komentarom da je potrebno da koriguje ove aspekte rada.
 - Pokušajte da utvrdite da li je radna verzija teksta izdvojena na celine koje logički i sadržajno odgovaraju osnovnoj ideji rada i čitalačkog publici kojoj je rad namenjen.

- UVEK jasno objasnite koje delove teksta treba menjati i zašto. Ukoliko je to u okvirima vaše kompetencije, možete sugerisati i način na koji promene treba izvršiti.
- NAJVAŽNIJE je da u svakom trenutku sačuvate mogućnost da objektivno sagledavate tekst koji je pred vama i da ničim što kažete ili napišete ne uvredite kolegu ili kolege kojima ovom aktivnošću olakšavate proces pisanja. I ne zaboravite, vašu radnu verziju će takođe čitati neko drugi, te kada budete pripremali komentare za kolegu ili kolege sa kojima u ovoj aktivnosti sarađujete stalno imajte na umu kako biste želeli da se osećate kada budete čitali kritički komentar onoga što ste vi napisali. Nikada ne zaboravite na pravila lepog ponašanja i svoje komentare uobličavajte sledeći ih!

Rad kod kuće ili na času:

Koristeći gore navedene principe pripremite komentar na radnu verziju rada jednog od vaših kolega ili grupe (u slučaju rada na grupnim projektima).

Dokumentovanje izvornika u tekstu i u listi referenci (bibliografiji)

(navedeno prema Reid 1992)

Kao što smo već naveli, svako pominjanje misli, reči i ideja koje nisu vaše, to jest, koje su preuzete od drugih autora, potrebno je potkrepiti informacijom o autoru.

Dokumentovanje izvornika u tekstu:

U tekstu rada to se obavlja tako što se pored citata ili parafraze u zagradi navede prezime autora (ili više autora⁴), godina izdanja i broj strane (ukoliko je relevantan).

“Osnovne karakteristike komunikativne nastave stranih jezika mogu se definisati na sledeći način (Berns, 1990: 104):”

“Se llama *desarrollo interlingual* a todo proceso por el que debe pasar el que está aprendiendo la lengua para ser capaz de hablarla tan bien o casi tan bien como un hablante nativo.” Bello, P., A. Feria, J. M. Ferrán, et. al, 1990: 17)

Dokumentovanje izvornika u listi referenci (bibliografiji)

Knjige: MLA⁵ format

Navedite bibliografski podatak na sledeći način, izostavljajući nerelevantne podatke:

Autorovo prezime, ime. "Naslov članka ili dela knjige."

Naslov knjige. Ime izdavača ili prevodioca. Izdanje. Broj tomova.

Mesto izdanja: Ime izdavača, Datum izdavanja

Knjiga jednog autora

Sala, Marius. *Estudios sobre el judeoespañol de Bucarest*. México: Universitas, 1970.

⁴ Uobičajena je praksa da se navode prezimena prva tri autora. U slučaju da ih ima više od tri, navedite prva tri prezimena i potom upotrebite skraćenicu et al.

⁵ Modern Language Association

Druge knjige istog autora

—. *Lenguas en contacto*. Madrid: Gredos, 1998.

(Uobičajeno je knjige istog autora navoditi hronološki, to jest, starija dela navode se pre novijih.)

Knjiga dvoje ili više autora

Alvar, Manuel y Bernard Pottier. *Morfología histórica del español*. Madrid: Gredos, 1983.

Više od tri autora

Catalán, Diego et al. *Teoría general y metodología del romancero pan-hispánico. Catálogo general descriptivo*. Madrid: Seminario Menéndez Pidal, 1984.

Nepoznati ili anonimni autor

Cantar de Mío Cid. Ed. de Alberto Montaner. 2^a edición. Barcelona: Crítica, 1998.

Autor i priređivač

García Lorca, Federico. *La casa de Bernarda Alba*. Ed. de Allen Josephs. Madrid: Cátedra, 1997.

Antologije i zbornici (priređivači)

Díaz Roig, Mercedes, ed. *El Romancero viejo*, Madrid: Cátedra, 1999.

Posner, R., ed. *Trends in Romance Linguistics and Philology*. Vol 5. Hague: Levendorp, 1994

Točanac, Dušanka, Radmila Šević i Mihail Tir. *Primenjena lingvistika br. 1. Aktuelni problemi u nastavi i učenju stranih jezika*. Zbornik radova sa skupa održanog u 14. i 15. aprila 2000. u Novom Sadu. Novi Sad: Jugoslovensko društvo za primenjenu lingvistiku i Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2000.

Prevod

Homer. *Ilijada*. Prevod Miloš Đurić. Novi Sad: Matica Srpska, 1978.

Delo u više od jednog toma

Garnier, F. *Le langage de l'image au Moyen Age*, Vol 2. Paris: Le Leopard d'Or, 1982-89.

Delo u antologiji ili zborniku

"El moro de Antequera." *Romancero*. Ed. Paloma Díaz Mas. Barcelona: Crítica, 1994. 184-186.

(Delo se nalazi na stranama 184-186.)

Odrednica u enciklopediji ili rečniku

"Estrella variable irregular." *Vocabulario científico y técnico de la Real Academia Española*. 1996 ed.

(U slučaju da je priručnik čine autorizovane odrednice i da izdanje ima priređivača/priređivače, odrednica se navodi kao da se radi o delu u antologiji ili zborniku.)

Vladina dokumenta

Johnson, M. *Toward a Cleaner Air Enviroment*. Enviromental Protection Agency. Office of Air and Water Programs. Washington: Government Printing Office, 1987.

Članci: MLA format

Za sve članke objavljene u periodici, navedite autorovo ime, naslov članka i ime publikacije. Za časopise, dodajte kompletan datum i brojeve strana. Za naučne i stručne časopise dodajte tom, broj (ukoliko je potrebno), godinu izdanja i brojeve strana.

Članak u nedeljnom ili dvonedeljnom časopisu

Rosa Mendes, P. "A flor apesar." *Pública*, 20. junho 1999: 24-31

Članak u mesečnom ili dvomesečnom časopisu

Bofill, R. "La bondad de la Inquisición." *El ciervo*, Diciembre 1998: 8.

Nepotpisan članak u časopisu

"Cairo Plan of Action." *Diálogo mediterráneo* Julio 2000: 13

Članak u stručnom ili naučnom časopisu

Mnogi naučni časopisi imaju kontinualnu paginaciju tokom cele godine. Prvi broj u godini počinje stranom 1, ali prva strana u svakom sledećem broju nadovezuje se na poslednju stranu prethodnog broja. Za takve časopise, navedite tom i godinu.

Gimeno, F. "Dimensiones del multilingüismo." *Revista española de lingüística*. IX (Julio-Diciembre 1981): Fasc. 2, 341-373.

Ako naučni časopis počinje stranom 1, za svaki broj navedite tom, broj i godinu, *ili* tom, mesec i godinu.

Članak u dnevnim novinama

Sánchez Cámara, I. "La confianza." *ABC*, 8 de agosto de 2001: 13.

Nepotpisani članak u dnevnim novinama

"Niegan el asesinato del niño nigeriano en Londres." *ABC*, 8 de agosto de 2001: 27.

Uvodnik

Martín Ferrand, M. "Leyes, cárceles y presos." Editorial. *El País semanal* 31 de mayo de 1998: 2-3.

Nepotpisani uvodnik

"Del deporte: un duelo épico." Editorial. *ABC*, 8 de agosto de 2001: 3.

Prikaz

Hernández Miguel, L. A. Reseña de *Statistics for Linguists*, por Frank Anshen. *Revista española de lingüística*, 1981 (fasc. 1): 241-42.

Objavljeni intervjui

Nono, Luigi. "En torno a *Prometeo*." Con Massimo Cacciari. *Archipelago*, 32, 1998: 35-46.

Neobjavljeni izvornici: MLA format

Za neobjavljene izvornike navedite relevantne podatke koji bi mogli biti od pomoći čitaocu u njihovoj identifikaciji ili pronalaženju.

Kompjuterski programi

Microsoft Word. Computer Software. Microsoft, 1989.

Film

Tri palme za dve bitange i ribicu. Red. R. Andrić [film]. Dakar, 1998.

Zvučni zapisi

Uxía. "Aves." *Danza das areias*. Virgin Records España, 2000.

Televizijski ili radio programi

Utisak nedelje. Studio B. Beograd. 25. jul 2001.

Pisma

Marković, K. Pismo autoru. 12. januar 2001.

Predavanje ili govor

Jevtović, Rastko. Modernistička književnost i pravoslavna duhovnost. Filološki fakultet. Beograd, 3. maj 2001.

Neobjavljene disertacije

Prohić, Asja. "Communautés linguistiques en phase de transition identitaire; exemple des loucuteurs de l'ancien Serbocroate." Diss. Université Paris V – René Decartes, 2000

Lična komunikacija

Diéguez, Julio. Lična komunikacija. 9. april 2001.

Pamfleti

Suprotstavite se mentalnoj agresiji. Novi Sad: Centar za žrtve ratova 1991-1999, 2000.

Dokumentovanje elektronskih izvornika

(navedeno prema: <http://www.mla.org>)

Dokumentovanje elektronskih izvornika treba da sledi opšte principe koji se primenjuju pri navođenju bibliografskih podataka koji se odnose na materijale u štampanom formatu. Ipak, treba imati u vidu da je često potrebno navesti i dodatne podatke, na primer, datum kada je tekst, slika i dr., preuzet sa elektronske mreže, elektronsku adresu izvornika itd. Posebno treba voditi računa o navođenju **datuma**: za razliku od štampanih izvornika, materijali u elektronskoj formi se često periodično ažuriraju, zbog čega je potrebno pored datuma prvog pojavljivanja na mreži navesti i datum kada je materijal preuzet (naravno, kada je taj podatak dostupan). Takođe, MLA preporučuje navođenje kompletne Internet adrese, koja uključuje sledeće podatke: adresu protokola (engl. *access-mode identifier* (e.g., *http, ftp, gopher, telnet, news*), kao i adresu servera i ime dokumenta (engl. *path and file names*). Adresu treba navesti u uglastim zagradaama:

<<http://beomundhis.grf.bg.ac.yu>>

Navođenje elektronskih izvornika u tekstu

Navođenje elektronskih izvornika u tekstu rada obavlja se na isti način kao i navođenje štampanih izvornika: U zagradi se navodi prezime autora, godina i datum, kao i broj strane (kada je taj podatak dostupan i relevantan). Ukoliko ime autora ili datum nisu navedeni u originalnom dokumentu, navedite deo naslova teksta koji citirate (sa ili bez prezimena autora).

Na primer:

“Sportski novinari i lingvisti prema tome imaju različite stavove, te možemo reći da se problemu može pristupiti na tri načina: intervencionistički, uz primenu zakona o zaštiti jezika, kroz promociju pravilne upotrebe jezika.” (Castañón Rodríguez, *El lenguaje...*)

Projekti, baze podataka sa Interneta i Internet strane (engl. *Online documents*)

Council of Europe. Languages in Europe. <<http://europa.edu.int>>

Soca, Ricardo. La página del idioma español. <<http://www.iis.com.br/~rsoca/ain>>

Nebraska K-12 Foreign Language Program.
<<http://nde4.nde.state.ne.us/CURR/forlang/ForLang.html>>.

Field, Heather. EU cultural policy and the creation of a common European identity.
<<http://www.pols.canterbury.ac.nz/ECSANZ/papers/Field.html>>

Lična prezentacija na Internetu

Milutinović, Veljko. Homepage. 20. juni 2001.
<<http://galeb.etf.bg.ac.yu/~vm>>

Knjiga i enciklopedija na Internetu

Dickens, Charles. Great Expectations. London, 1861. Project Guttenberg. 6 Sept. 1998 <<ftp://uiarchive.cso.uiuc.edu/pub/etext/gutenberg/etext98/grexp10.txt>>.

Eliot, George. Middlemarch. London, 1871-72. 6 Sept. 1998
<<http://etext.virginia.edu/subjects/women.html>>.

ORB. Online Encyclopedia. 1998 <<http://orb.rhodes.edu/encyclop.html>>.

Članci na Internetu

Članak u profesionalnom/naučnom/stručnom časopisu

Slowinsky, Joseph. "SOCRATES invades Central Europe." Education Policy Analysis Archives, vol. 6, no.9. (April 1998).
<<http://olam.ed.asu.edu/epaa>>

Članak u dnevnom listu

Z.R. "‘Miroslavljevo jevanđelje’ u Politici". Politika na Internetu. 11. oktobar 2001.<<http://www.politika.co.yu>>

Mora, Rosa. "Los editores superan el desconcierto y empiezan a contratar libros en Francfort".El País en Internet. 11 de octubre de 2001.
<<http://www.elpais.es>>

Plomin, Joe. "Home office publishes racism guidelines." The Guardian on the Web. October 11, 2001. <<http://www.guardian.co.uk>>

E-Mail komunikacija

Petrović, Dragan. "Predlog poslovne saradnje" *E-mail* poruka autoru. 14 juni 2001.

Neil, Harl. "Re: First Int’l Conference" *E-mail* poruka M. Jovanoviću. 21 maj 2001.

Poruke sa diskusionih grupa (engl. *online posting*)

Gilbert, D.G. "Languages in Contact". Poruka sa diskusione grupe. 5 novembar, 1998. LINGUIST list <<http://www.linguistlist.org>>

CD-ROM izdanja

The Oxford English Dictionary. 2nd ed. 1992 CD-ROM. Oxford: Oxford University Press.

Moliner, María. Diccionario de uso del español. 1996 CD-ROM.Madrid: Gredos.

Knjige: APA⁶ format

Knjiga jednog autora

Sala, M. (1998). *Lenguas en contacto*. Madrid: Gredos

Druge knjige istog autora

Sala, M. (1970.) *Estudios sobre el judeoespañol de Bucarest*. México: Universitas

Knjiga dvoje ili više autora

Alvar, Manuel & Potier, Bernard (1983). *Morfología histórica del español*. Madrid: Gredos

Nepoznati ili anonimni autor

Cantar de Mio Cid (2^a edición). (1998). Ed. de Alberto Montaner. Barcelona: Crítica

Autor i priređivač

García Lorca, Federico. (1997). *La casa de Bernarda Alba*. (Allen Josephs, Ed.) Madrid: Cátedra

Delo u antologiji

(1994). El moro de Antequera. En Paloma Díaz Mas (Ed.), *Romancero* (pp. 184-186). Barcelona: Crítica

Pažnja: Naslovi pesama, kratkih priča, eseja ili članaka u knjizi nisu podvučena niti navedena u kurzivu ili pod navodnicima. (Jedino je naslov antologije u kurzivu)

Prevod

Homer. (1978). *Ilijada* (Miloš Đurić, prevod). Novi Sad: Matica Srpska

Vladina dokumenta

Johnson, M. (1987). *Toward a Cleaner Air Enviroment*. Enviromental Protection Agency. Office of Air and Water Programs. Washington: Government Printing Office

⁶ American Psychological Association

Članci: APA format

Sledeći primeri ilustruju kako se navode članci u časopisima i periodici prema APA formatu. **Pažnja:** Ne podvlačite i ne navodite u kurzivu niti pod navodnicima naslove članaka. Podvucite (ili navedite u kurzivu) naslove časopisa ili periodike. Ako navodite tom, izostavite "p." ili "pp." ispred broja strana.

Članak u nedeljnom ili dvonedeljnom časopisu

Rosa Mendes, P. (20 junho 1999). A flor apesar. *Pública*, pp. 24-31

Članak u mesečnom ili dvomesečnom časopisu

Bofill, Rosario (1998, diciembre). La bondad de la Inquisición. *El ciervo*, p. 8.

Nepotpisan članak u časopisu

Cairo Plan of Action. (2000, julio). *Diálogo mediterráneo*, p. 13.

Članak u časopisu sa kontinuiranom paginacijom

Gimeno, F. (1981) Dimensiones del multilingüismo. *Revista española de lingüística*. IX, 341-373.

Pažnja: Navedite u kurzivu broj toma i nemojte navoditi "pp." Osim toga, APA format zahteva ponavljanje svih cifara: pišite 2550-2558, ne 2550-58, kao u MLA formatu.

Članak u časopisu koji posebno paginira svaki broj

Robles, C. (1985). Transculturación lingüística. *Las lenguas de México*, 7 (2), 65-89.

Pažnja: Podvucite broj toma, a zatim navedite broj sveske u zagradi.

Članak u novinama

Sánchez Cámara, I. (2001, 8 de agosto). La confianza. *ABC*, p. 13.

Nepotpisani članak u novinama

Niegan el asesinato del niño nigeriano en Londres. (2001, 8 de agosto). *ABC*, p. 27.

Uvodnik

Martín Ferrand, M. (1998, 31 de mayo). Leyes, cárceles y presos. [Editorial.] *El País semanal* pp. 2-3.

Nepotpisani uvodnik

Del deporte: un duelo épico. (2001, 8 de agosto). [Editorial.] *ABC*, p. 3.

Prikaz

Hernández Miguel, L. A. (Enero – Junio 1981). Statistics for Linguists. [Reseña de Anshen, F., *Statistics for Linguists*]. *Revista española de lingüística*, pp. 241-242.

Objavljeni intervjui

Nono, Luigi. (1998). En torno a *Prometeo*. [Entrevista con Massimo Cacciari.] *Archipelago*, 32: 35-46.

Kompjuterski programi

Microsoft word. Vers. 5.0. [Computer software]. (1989). Microsoft.

Film

Andrić, R. (Reditelj). (1998). *Tri palme za dve bitange i ribicu* [film]. Dakar.

Zvučni zapisi

Uxía (Intérprete). (2000). *Aves. Danza das areias* [Album]. Virgin Records España, S.A.

Televizijski ili radio programi

Utasak nedelje [Televizijski program]. (25. jul 2001). Beograd: Studio B

Predavanja ili govori

Jevtović, Rastko. (2001, 3. maj). Modernistička književnost i pravoslavna književnost. Predavanje održano na Filološkom fakultetu, Beograd

Neobjavljeni izvornici: APA format

U APA sistemu, neobjavljena pisma i intervjui čine ličnu komunikaciju i ne navode se u listi referenci. Treba, međutim, navesti podatke o ličnim pismima ili intervjuiima u okviru teksta.

Lektura i korektura

Lektorišite svoj rad kako biste postigli konciznost, jasnost i gramatičku i ortografsku tačnost. Konsultujte pravopisne priručnike jezika na kom pišete (za srpski jezik: Pešikan, M. i dr. (1994), a za španski jezik: RAE, (1999), ili Cruz Rodríguez, T. (1991), ne biste li ispravili greške i stilski doterali tekst. Proverite direktne navode kako biste se uverili da su *tačne, doslovne* transkripcije originala. Proverite da li ste tačno naveli izvore u tekstu. Izvršite korekturu kako samog teksta, tako i liste referenci. Na kraju, neka vam još neko izvrši korekturu rada zbog tehničkih i ortografskih grešaka, ispuštenih reči ili nejasnih konstrukcija.

Lista najčešće korišćenih skraćenica u naučno/stručnoj literaturi

<i>ca. (circa)</i>	oko
<i>cf. (confer)</i>	uporedi
<i>en</i> ili <i>in</i>	u
<i>et. al.</i>	i drugi
<i>ib., ibid. (ibidem)</i>	na istom mestu
<i>idem.</i>	isto
<i>infra</i>	ispod (upućuje se na ono što dolazi docnije)
<i>loc. cit</i>	nav. mesto (navedeno mesto)
<i>N. B. (Nota bene)</i>	obratiti pažnju
<i>op. cit., obra citada</i>	nav. delo (navedeno delo)
<i>p., pág.</i>	str. (strana)
<i>pass. (passim)</i>	na raznim mestima
<i>pp., págs.</i>	str. (strane)
<i>s. a. (sine anno)</i>	bez godine
<i>s. d. (sine data)</i>	bez datuma
<i>sic</i>	tako (nije skraćenica: obeležava se da je tako i u originalu, kao i čuđenje)
<i>supra</i>	gore (upućuje na ono o čemu je već bilo reči)
<i>v.</i>	v. ili vid. (videti)
<i>vol.</i>	tom ili knjiga

Tehnički zahtevi koje je potrebno poštovati pri izradi seminarskih radova iz španskog jezika i iz Sociolingvistike (Katedra za Iberijske studije i Katedra za opštu lingvistiku)

Seminarski rad se predaje otkucan na listovima formata A4, sa 28-30 redova teksta na strani, 60-70 slovnih mesta u redu, sa dvostrukim proredom.

Dužinu rada određuje predmetni nastavnik. Studenti se sa predmetnim nastavnikom takođe mogu dogovoriti o izradi grupnog seminarskog rada. U tom slučaju mora se imati u vidu da takav rad mora kvalitetom i dužinom znatno prevazići radove pisane od strane samo jednog autora. Ovakav rad ocenjuje se grupnom ocenom koja je ista za sve studente u grupi.

Seminarski rad na Katedri za iberijske studije može se u dogovoru sa predmetnim nastavnikom može pisati i na španskom jeziku. Radove napisane na španskom jeziku pre predaje predmetnom nastavniku moraju pročitati i LEKTORISATI izvorni govornici španskog jezika (npr. lektori sa naše katedre). Molimo vas da imate u vidu da su lektori već opterećeni velikim brojem profesionalnih obaveza, te da morate računati na to da ponekad morate čekati i par nedelja da oni pronađu dovoljno slobodnog vremena za čitanje vašeg rada. Planirajte unapred!

Strane seminarskog rada je potrebno paginirati, tj. obeležiti brojevima počevši od prvog lista posle sadržaja, tj. od početka izlaganja. Rad je potrebno izraditi u dva primerka, od kojih jedan zadržava student a drugi predaje predmetnom nastavniku. Student potpisuje seminarski rad iznad svog odštampanog imena i prezimena na naslovnoj strani.

Seminarski rad treba da ima sledeće delove:

1. Naslovnu stranu
2. Sadržaj (sa podnaslovima)
3. Tekst seminarskog rada
4. Listu referenci (bibliografiju)

Rokovi za predaju seminarskih radova određuju se na početku svake školske godine i mogu se menjati samo UZ DOGOVOR sa predmetnim nastavnikom. Smatraće se da je student odustao od pisanja seminarskog rada za tu školsku godinu ukoliko rad ne preda na vreme (ili na dan dogovoren sa predmetnim nastavnikom).

Dodatak br. 1 sadrži primer naslovne strane seminarskog rada.

Bibliografija:

Acosta Hoyos, Luis Eduardo. 1978. *Guía práctica para la investigación y redacción de informes*. Buenos Aires: Piados.

Alsina Franch, J. 1994. *Aprender a investigar: Métodos de trabajo para la redacción de tesis doctorales*. Madrid: Compañía Literaria.

Amat Noguera, Nuria. 1978. *Técnicas documentales y fuentes de información*. Barcelona: Bibliograf.

Asti Vera, Armando. 1972. *Metodología de la investigación*. Madrid: Cincel

Borchardt, D.H. 1968. *How to Find Out in Philosophy and Psychology*. Oxford: Pergamon Press.

Brusaw, Charles T.; Gerald J. Alred & Walter E. Oliu. 1993. *The business writer's handbook*. New York: St. Martin's Press.

Cervo, Amado Luis. 1980. *Metodología científica*. Bogotá, etc.: Ed. Mc.Graw-Hill Latinoamericana

Clanchy, J y Ballard, B. 1995. *Cómo se hace un trabajo académico. Guía práctica para estudiantes universitarios*. Zaragoza.

Coblans, H. 1957. *Nuevos métodos y técnicas de difusión del conocimiento*. Boletín de la UNESCO para las bibliotecas.

Comes, Prudenci. 1971. *Guía para la redacción y presentación de trabajos científicos, informes técnicos y tesinas*. Barcelona: Oikos-Tau.

- Corzo, J.M. 1972. *Técnicas del trabajo intelectual*. Salamanca: Ediciones Anaya.
- Cruz Rodríguez, T. 1991. *Stop a sus faltas de ortografía*. Madrid: Síntesis.
- Eco, Humberto. 1982. *Cómo se hace una tesis. Técnicas y procedimientos de estudio, investigación y escritura*. Barcelona; Gedisa.
- Gallego, Antonio. 1987. *Ser doctor: Cómo redactar una tesis doctoral*. Madrid: Fundación Universidad-Empresa.
- González Moral, Ireneo. 1973. *Metodología del trabajo científico*. Santander: Sal Terrae.
- Ibáñez Brambila, B. 1990. *Manual para la elaboración de Tesis*. México: Trillas.
- Lasso De La Vega, Javier. 1977. *Cómo nace una tesis doctoral. Técnicas, normas y sistemas de la investigación científica y técnica*. Madrid: Fundación Universitaria Española.
- .1975. *El trabajo intelectual. Normas, técnicas y ejercicios de documentación*. Madrid: Paraninfo.
- .1969. *Manual de documentación*. Barcelona/Madrid: Labor.
- Locke, Lawrence F. & Silvermann, Stephen S. 1987. *Proposals that Work: A Guide for Planning Dissertations and Gran Proposals*. Newbury Park (CA, EE.UU.): Sage.
- Mc Cuen, Jo Ray & Anthony C. Winkler. 1989. *From idea to essay. A rhethoric, reader and handbook*. Chicago, Henley-on-Thames, Toronto: A Maxwell Pergamon Publishing Co.
- Pešikan, M i dr. (1994) *Pravopis srpskog jezika*. Novi Sad: Matica Srpska
- Quesada Herrera, José. 1987. *Redacción y presentación del trabajo intelectual: tesinas, tesis doctorales, proyectos, memorias, monografías*. Madrid: Paraninfo.
- RAE, (1999). *Ortografía de la lengua española*. RAE: Espasa

Reid, Stephen. 1992. *The Prentice Hall guide for college writers*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Romano, David. 1978. *Elementos y técnica del trabajo científico*. Barcelona: Teide.

Trzeciak, John & Mackay, S.E. 1994. *Study Skills ofr Academic Writing*. London: Phoenix ELT (Prentice Hall Macmillan).

Velilla Barquero, R. 1979. *Cómo se realiza un trabajo monográfico*. Barcelona: Eunibar.

DODATAK br. 1**Naslovna strana**

UNIVERZITET U BEOGRADU
 FILOLOŠKI FAKULTET
 Katedra za iberijske studije
 Grupa za španski jezik i hispanске književnosti

(Tema rada)⁷

Seminarski rad iz španskog jezika na _____ godini studija
 (redni broj)

U Beogradu,

 (dan, mesec, godina)

 (potpis studenta)

 (štampano ime i prezime studenta)

Rukovodilac rada _____
 (ime predmetnog nastavnika)

Ocena: _____

⁷Tekst u zagradi, naravno, ne treba pisati.

